

Jenott katsovat, että kumulatiivinen aineisto viittaa juuri siihen suuntaan.

Kysymys lienee, tarkastellaanko olemassa olevia palasia, vaikka ne eivät näyttäisi sopivan saumatomasti yhteen, vai hylätäänkö olemassa oleva materiaali liian epävarmana tai vääränlaisena ja täytetäänkö aukkoja muilla hypoteeseilla. Lundhaugin ja Jenottin vastaus ei varmasti ole lopullinen, mutta heidän kirjansa osoittaa, että Nag Hammadin tekstien tutkiminen neljännen vuosisadan kontekstissa ja materiaalisuuden näkökulmista on mielekäs ja tarjoaa uusia näkökulmia Nag Hammadin teksteihin ja varhaisen kristinuskon tutkimukseen. *The Monastic Origins of the Nag Hammadi Codices* ansaitsee tulla jokaisen Nag Hammadin tekstejä tai 300-luvun kristinuskoa tutkivan lukemaksi.

ULLA TERVAHAUTA, TEOL. TRI

STEVE MASON A History of the Jewish War A.D. 66–74. Cambridge: Cambridge University Press 2016. 689 s.

Vuosina 66–74 jaa. käyty juutalaisesta tunnetaan hyvin historioitsija Josefuksen teoksen *Juutalaissodan historia* ansiosta. Josefus johti sodassa ensin Galilean alueen puolustusta, mutta seurasi antautumisensa jälkeen roomalaisten joukoissa sodan etenemistä ja Jerusalemin valloitusta. Josefuksen teos on ohjannut sekä yleisiä mielikuvia sodasta että tutkijoiden sotaan johtaneista syistä tekemiä johtopäätöksiä. Steve Mason arvioi kirjassaan uudelleen lähes kaikkia juutalaisista liitettyjä käsityksiä.

Mason on arvostettu Josefustutkija, joka osaa asettaa Josefuksen teosten yksittäiset kohtaukset ja

teemat laajempaan kirjalliseen yhteyteensä. Masonin mukaan ei voida olettaa, että poimimalla Josefuksen teoksista kirjoittajan omat painotukset ja mieliteemat jäljelle jäisi historiallisesti luotettava kuva sodasta ja sen syistä. Masonin historialliselle analyysille antavat syvyyttä ja uskottavuutta hänen perehtyneisyytensä Rooman historiaan ja yleiseen sodankäynnin strategiaan.

Mason osoittaa, kuinka erilaiset uskonnolliset tai kansalliset intressit ovat värittäneet juutalaissodan tutkimusta. Israelin valtion perustamisen jälkeen sodasta roomalaisia vastaan tuli yksi keskeisiä kansallisen identiteetin rakennuspuita. Kristillisessä teologiassa ja juutalaisvastaisessa propagandassa sota ja sitä seurannut Jerusalemin temppelin hävitys on nähty Jumalan rangaistuksena siitä, että juutalaiset hylkäsivät ja lopulta surmasivat Jeesus. Kriittisessä tutkimuksessa sota on pidetty lähes vääjäämättömänä seurauksena juutalaisten keskuudessa pitkään vallinneista kreikkalais-roomalaisen kulttuurin vastaisista suuntauksista.

Mason osoittaa, että sodan mytologisoinnin aloittivat jo Flaviusten hallitsijasuvun perustaneet Vespasianus ja Titus, jotka loivat muun muassa sotaan liittyvillä monumenteilla kuvaa suurellisesta sodasta ja Rooman alueen voitokkaasta laajentumisesta kohti itää. Flaviukset selvisivät voittajina Roomaa kuluttaneesta ”neljän keisarin vuodesta” 69 jaa., mutta sisällissodan voittoa ei ollut sopivaa juhlia näyttävästi. Siksi juutalaissodan tapahtumat esitettiin Rooman ja juutalaisten välisenä huomattavana taisteluna ja valloitusotana. Masonin mukaan suurin osa sodan tapahtumista liittyi kuitenkin juutalaisten keskinäisiin selkkauksiin tai paikallisiin yhteenottoihin juutalaisten ja ei-juutalaisten välillä.

Masonin mukaan kriittinen historiantutkimus ei voi perustua oletukseen, että antiikin historiateokset tai edes silminnäkijöiden todis-

tukset olisivat lähtökohtaisesti luotettavia. Antiikin retorisen perinteen mukaisesti Josefuksen kertomuksen päähenkilöiden pitkissä puheissa korostuu moraalinen mielenlaatu ja arvokkuus (lat. *gravitas*), mutta Josefus ei ole kiinnostunut tarikoista historiallisista yksityiskohdista. Mason yhtyy nykytutkimuksen vallitsevaan käsitykseen, jonka mukaan Josefus ottaa monissa kohdissa etäisyyttä Flaviusten räikeimpään sotapropagandaan eikä hänen teostaan voida pitää tuon propagandan jatkeena. *Juutalaissodan historiassa* Josefus pyrkii osoittamaan juutalaisen kansan miehuullisen urheuden, kansan aristokraattisten johtajien – Josefus itse yhtenä heistä – vastuullisen huolen kansan hyvinvoinnista sekä kapinan johtajien – Josefuksen mukaan tyrannien – aikaansaaman temppelin saastumisen, mikä oikeutetusti aiheutti sen tuhoutumisen.

Analysoidessaan juutalaissodan syitä Mason hylkää tutkimuksessa laajalti hyväksytyyn teoriaan, jonka mukaan sota olisi jatkumoa Juudeassa ja Galileassa koko ensimmäisen vuosisadan ajan vallinneisiin roomalaisvastaisiin asenteisiin. Yhtenä kapinallisryhmänä Josefus mainitsee selootit, joiden on pitkään ajateltu muodostaneen koko ensimmäisen vuosisadan ajan toimineen, osittain maanalaisen roomalaisvastaisen ryhmittymän. Josefus kuitenkin mainitsee ryhmän vain puheessaan sodanaikaisista tapahtumista Jerusalemissa. Tutkimuksessa on yleisesti luovuttu ajatuksesta, että selootit olisivat olleet yhtenäinen ja pitkään toiminut ryhmä. Mason menee vielä pidemmälle päätellessään, että Josefus on itse antanut kreikan-kielisen nimen joukolle Jerusalemin kiihkeimpiä kapinallisia.

Masonin mukaan Josefuksen teoksista ei löydy tukea juutalaisten yleiselle roomalaisvastaiselle asenteelle. Päinvastoin roomalaisten ja juutalaisten välinen suhde oli sotaan edeltäneinä satana vuotena hyödyllinen molemmille osapuolille ja kiinteämpi kuin roomalaisten suhde

alueen muihin kansoihin. Tämä herätti alueen muissa toimijoissa ristiriitaisia tunteita. Mason näkee alueelliset jännitteet juutalaisten ja paikallisen väestön välillä muun muassa Samariassa, Dekapoliin alueella ja Kesareassa keskeisenä syynä sotaan johtaneelle kehitykselle. Nämä jännitteet vaikuttivat vielä sodan aikana, sillä osa ensin Vespasianuksen ja sittemmin Tituksen johtamista joukoista koostui paikallisista apujoukoista.

Mason ei nimeä mitään yksittäistä sodan laukaisutta tapahtumaa vaan korostaa, että sodan eri vaiheissa olisi vielä pitkään ollut mahdollista ratkaista kriisi ilman Jerusalemin lopullista tuhoa. Kun Syyrian käskynhaltija Gaius Cestius Gallus syksyllä 66 aloitti rajoitetun sotaretken Jerusalemiin, hän ei ymmärtänyt, että Jerusalemin asukkaat tai juutalaiset laajemmin olisivat nousseet avoimeen kapinaan Roomaa vastaan. Matkalla Jerusalemiin Cestiuksen joukot ryöstelivät ja surmasivat pelottelutarkoituksessa juutalaista väestöä Kesareassa ja Joppessa sekä Juudean maaseudulla. Normaaliin roomalaisten näkökulmasta normaaliin sodankäyntiin kuuluvat toimet herättivät ymmärrettävästi pakokauhua ja loivat juutalaisten keskuudessa kuvaa roomalaisista vihollisina.

Masonin mukaan kuva roomalaisista juutalaisten vihollisina syntyi kuitenkin vähitellen yksittäisten sotatoimien seurauksena eikä kummunnut laajalle levinneestä roomalaisvastaisesta ideologiasta.

Cestius ei onnistunut rauhoittamaan tilannetta Jerusalemissa ja paluumatkalla hänen joukkonsa joutuivat juutalaisten kapinallisten väijytyksen uhriksi. Tappio oli roomalaisten silmissä nöyryyttävä eikä voinut jäädä ilman rangaistusta. Masonin mukaan vielä tämän jälkeen tuli monta mahdollisuutta selvittää konflikti ilman, että se olisi johtanut täysimittaiseen sotaan.

Tutkimuksessa on kysytty, miksi Neron sodan johtoon nostama Ves-

pasianus ei suunnannut keväällä 67 heti kohti Jerusalemiä kostaakseen Cestiuksen edellisenä syksynä kokeaman nöyryytyksen. Usein ajatellaan, että Vespasianus halusi ensin alistaa kaikki muut juutalaisten asuttamat alueet ja sen seurauksena tuhosi järjestelmällisesti juutalaisten vastarinnan Galileassa. Mason kääntää tämänkin käsityksen pääläelleen ja väittää, ettei Galileassa käyty täysimittaista sotaa. Josefuksen eri teoksissaan esittämät versiot Galilean tapahtumista ovat ristiriitaisia ja hän liioittelee omaa rooliaan Galilean valmistautumisessa sotaan. Galilean johtava kaupunki Sepforis vannoi uskollisuutta Vespasianukselle ja antautui ilman taisteluita. Tämä antoi esimerkin myös monille muille Galilean asukkaille. Masonin ironisesti Herra Lempeäksi (lat. *placidus*, lempeä) nimeämä sotatribuuni ja Sepforiksen varuskunnan johtaja Placidus oli innokas härmäämään paikallista väestöä ja hänen joukkonsa melkein tuhoutuivat läntisessä Galileassa sijainneen Jotapatan kylän liepeillä käydyssä kahakassa. Tämä johti siihen, että Vespasianus päätti tuhota kylän, jonka puolustusta Josefus johti antautumiseensa saakka.

Arkeologinen todistusaineisto tukee sitä, että Jotapata tuhoutui sodan aikana. Mason kuitenkin argumentoi Josefuksen kertomuksen ja arkeologisen todistusaineiston perusteella, että Jotapatan taistelut olivat poikkeus. Tiberiaassa ja Tarikheassa (Magdalassa) roomalaiset rauhoittivat juutalaisten ryhmittymien väliset selkkaukset. Masonin mukaan myös Gamlan vuoristolinnon taisteluissa oli kysymys kuningas Herodes Agrippaa kohtaan suunnatusta tyytymättömyydestä, ei laajamittaisesta sodasta roomalaisia vastaan.

Josefus rinnastaa kuvauksensa Jerusalemin juutalaisten ryhmien välisistä selkkauksista Rooman valtakuntaa repineeseen valtataisteluun, josta Flaviukset selvisivät voittajina. Josefuksen mukaan molemmissa sodissa oli kysymys samanlaisista

sisällissodista, jotka olivat seurausta vastuuttomien johtajien valtapyrkimyksistä. Josefus ei silottele roomalaisten sotatoimien julmuutta, mutta antaa lukijansa ymmärtää, ettei Jerusalemiin suuntautuneen sotaretken johtoon noussut Titus voinut toimia toisin kohdatessaan itsepäisten kapinajohtajien lietsomaa vastarintaa. Monet näistä johtajista olivat paenneet Jerusalemiin muualta. Mason pitää uskottavana Josefuksen kuvauksen perusteella syntyvää vaikutelmaa, jonka mukaan Jerusalemin asukkaat ja papillinen aristokratia olisivat olleet moneen otteeseen valmiita antautumaan roomalaisille, elleivät muualta tulleet ja epätoivoiset kapinajohtajat olisi yllyttäneet heitä jatkamaan taistelua.

Mason torjuu usein esitetyn ajatuksen, että Jerusalemissa sodan aikana lyötyjen kolikoiden ikonografia sisältäisi merkkejä apokalyptisesta roomalaisvastaisesta ideologiasta. Hän pitää todennäköisenä, että Tituksen alkuperäisenä tarkoituksena oli Jerusalemin nopea valloitus niin, että kaupunki kokisi mahdollisimman vähän tuhoa. Syy ei ollut Tituksen armeliaisuus: roomalaiset ajattelivat pragmaattisesti sitä, mikä on sotilaallisesti tarkoituksenmukaista ja järkevää sodanjälkeistä asioiden hoitoa ajatellen. Mason päätyy siihen, ettei Flaviusten alkuperäinen suunnitelma ollut juutalaisten nöyryyttäminen ja Jerusalemin tuho, mutta kun sodassa oli käynyt niin kuin kävi, uusi valtiodynastia oli valmis hyödyntämään ja suurentelemaan sodan lopputulosta propagandassaan.

Masonin lukijalle ei ole yllätys, että kirjan viimeisessä luvussa kirjoittaja arvioi uudelleen myös Masadan vuoristolinnon valtaamiseen liittyvät tapahtumat. Masadasta on tullut juutalaisten vastarinnan symboli, mutta Mason korostaa Josefuksen kertomukseen tukeutuen, että monet ryhmät ja kokonaiset perheet pakenivat linnon taisteluun juutalaisten keskinäisiä välienselvittelyjä jo ennen kuin roomalaiset olivat

hyökänneet Jerusalemin kimppuun. Linnoitukseen paenneet olivat sekalainen joukko, joka hankki elanton- sa ryöstelemällä maaseudun kyliä, eikä Masonin mukaan Masadan puolustajia motivoinut ideologinen roomalaisvastaisuus. Mason osoittaa herkullisesti, kuinka taitava mutta samalla historiallisesti keinotekoinen on Josefuksen laatima, Masadan puolustajan Eleazar ben Jairin taistelun tuoksinassa pitämä polveileva puolustuspuhe, jossa liitytään platonilaisiin käsityksiin ja viitataan intialaiseen filosofiaan. Puheen vaikuttavuudesta ja Josefuksen kirjoittajan taidoista todistaa se, että sitä yhä luetaan ääneen Masadalla järjestetyissä tilaisuuksissa.

Steve Mason on kirjoittanut teoksen, joka polveilee moneen suuntaan ja sisältää kunnioitettavan määrän sekä periaatteellista pohdintaa antiikin historian- ja sotatutkimuksen haasteista että lukuisia yksityiskohtaisempia analyysejä Josefuksesta, antiikin muista lähteistä ja arkeologisesta todistusaineistosta. Hänen uudelleentulkintansa ovat kärjistyviä, ja ne ovat jo herättäneet kriittisiä vastaväitteitä. Mason on vahvimmillaan analysoidessaan Josefuksen motiiveja ja *Juutalaissodan historian* teemoja, mutta voidaan kysyä, tulkitseeko hän yksipuolisesti esimerkiksi Masadan valtaamiseen liittyvää arkeologista todistusaineistoa.

Masonin pyrkimys selittää juutalaissotaa ja sen tapahtumia sodankäyntiin liittyvän sattumanvaraisuuden kautta on piristävää, mutta samalla herää epäily, että hän torjuu liian kategorisesti sen, että uskonnollinen ja kansallinen ideologia motivoi ainakin joitakin roomalaisia joukkoja vastaan taistelleita. Itsenäisen hasmonien kuningaskunnan viimeisistä ajoista oli kulunut noin sata vuotta, ja on mahdollista, että moniin lähteisiin tallennut kertomukset menestyksellisestä kapinasta ulkomaisia vallanpitäjiä vastaan inspiroivat nousemaan taisteluun Roomaa vastaa. Tämänkaltaiset

huomiot eivät kuitenkaan turhenna Masonin teoksen arvoa. Kaikki, jotka pyrkivät luomaan kokonaiskuvaa ei vain juutalaissodasta vaan yleensä ajanlaskun alun juutalaisuudesta, joutuvat ottamaan kantaa Masonin provokatiivisiin ajatuksiin.

RAIMO HAKOLA, DOS.

MICHAEL LABAHN & OUTI LEHTIPUU (ED.)

People under Power: Early Jewish and Christian Responses to the Roman Empire. Early Christianity in the Roman World. Amsterdam: Amsterdam University Press 2015. 258 s.

People under Power on artikkelikoelma, joka perustuu *European Association of Biblical Studies* -järjestön kokouksissa pidettyihin esitelmiin. Artikkeleita on toimittajien laatiman johdannon jälkeen yhteensä yhdeksän, ja ne jakautuvat kolmeen osioon: juutalaiset yhteisöt imperiumin varjoissa, Uuden testamentin tekstit imperiumin kontekstissa sekä Imperiumin ideologia ja muut varhaiskristilliset tekstit. Kaksi artikkelista on saksaksi, muut englanniksi.

Michael Labahnin ja Outi Lehtipuun johdannossa kirja paikannetaan niin sanotun *Empire Studies* -tutkimussuunnan kontekstiin, mutta kriittisesti. Labahn ja Lehtipuu kertovat, että ajankohtaiset poliittiset kysymykset ovat johtaneet kiinnostumaan Rooman vallan ja varhaiskristillisyyden suhteista. He mainitsevat esimerkkinä muun muassa Reaganin ja Bushin ajan, jotka johtivat tutkimaan varhaiskristillisyyden sosiaalisia ja poliittisia ulottuvuuksia.

Etenkin Yhdysvalloissa on parin vuosikymmenen kuluessa julkaistu paljon kirjallisuutta, jossa varhainen juutalaisuus ja kristinusko ymmärre-

tään imperiuminvastaiseksi. Labahn ja Lehtipuu katsovat kuitenkin, että varhaisten juutalaisten ja kristittyjen suhdetta Rooman valtaan ei voi tulkita yksiselitteisen jännitteiseksi. Tämä johtuu siitä, että juutalaisuus, kristinusko ja roomalainen maailma eivät olleet monoliitteja. Suhteet imperiumin ja sen juutalaisten ja kristittyjen alamaisten välillä tulee nähdä monisyisinä.

Kirjan artikkeleista vahvimmin tätä kantaa edustaa Anders Klostergaard-Petersen Aarhusin yliopistosta. Hän kysyy otsikossaan, onko Paavalilla todella imperiumiin liittyvää politiikkaa vai onko kyseessä vain akateeminen aave (scholarly phantom). Klostergaard-Petersen kyseenalaistaa oikeutetusti sen varsin tavallisen väitteen, että joidenkin sanojen käyttö on peiteltyä imperiumikritiikkiä. Esimerkiksi väite Jeesuksesta Herrana tarkoittaisi, että keisari ei ole herra. Klostergaard-Petersen päätyy tasapainoisesti siihen johtopäätökseen, että Paavalin usko oli potentiaalisesti ristiriidassa imperiumin ideologian kanssa. Tätä ristiriitaa ei kuitenkaan tietoisesti kehitetty eikä se Paavalin kirjeissä koskaan muuttunut todelliseksi ristiriidaksi.

Toisinaan kristillinen keisarikritiikki saattoi liittyä yleisempään kriittiseen linjaan, kuten Marco Frenschkowski (Leipzig) esittää. Hänen mukaansa varhaiskristillinen tulkinta kuolleista heräävästä Nero-antikristuksesta liittyi aikakauden muuhun Nero-kritiikkiin. Frenschkowski tosin osoittaa myös mielenkiintoisesti, miten Nerolla oli myös kannattajansa. Näin ollen Neron hahmo ei antiikissa ollut puhtaasti kielteinen.

Rooman valtakoneiston suhdetta juutalaisiin ja kristittyihin ei myöskään tule nähdä liian jännitteisenä. Birgit van der Lans (Groningen) osoittaa hyvin, miten lähteissä esiintyvät väitteet juutalaisten karkotuksista kuuluivat yleiseen tapaan julistaa tiettyjä ryhmiä karkotettavaksi. Tämä ei kuitenkaan yleensä tarkoittanut todellista tai ainakaan laaja-